

EMMA FOGELMARCKS ARVSSKIFTE 1910–11

Emma Fogelmarck (1842–1910) avled 3/6 1910; hon var änka sedan 1893 och ägde bl.a. Mackmyra bruk i Valbo utanför Gävle.¹ Emma ärvdes av sina tre döttrar Sofi (1864–1924), Anna (1867–1953) och Siri (1868–1944). Av döttrarna var Anna sedan 1895 gift med Erland Klingberg (1866–1938) och Siri gifte sig fyra månader efter Emmas död, men före arvsskiftet, med Fredrik Gripensvärd (1865–1942).²

Emma Fogelmarck var förmögen. Bouppteckningen upptar sammanlagt tillgångar på 2 168 386 kronor och skulder på 516 022; netto 1 652 364 kronor. Detta motsvarar ca 90 miljoner kronor 2020 mätt med konsumentprisindex (dvs köpkraft), och ca 960 miljoner kronor mätt med löneindex för manlig arbetare (vilket ger en uppfattning om förmögenheten jämfört med vanligt folk).^{3 4}

Tillgångarna var framför allt Mackmyra bruk med jord och skog, inklusive den stora rekognitionsskogen⁵ på 5 600 ha (dvs 56 km²), samt aktier. Av tillgångarna togs Mackmyra bruk med alla tillhörande fastigheter, både jordbruksmark och skog, upp till taxeringsvärdet som en klumpsumma. Tillgångarna var följande (alla belopp i kronor):

Mackmyra bruk	1 523 600
gård- och bruksinventarier	105 778
lösöre	13 213
1/3 fastighet i Gävle ⁶	30 500
aktier	452 065
kassa och bank	5 715
fordringar	35 751
övrigt	3 764
Summa	2 168 386

Aktierna fördelades på följande sätt:

¹Emma hade då länge varit sjuklig (kanske dement eller svårt deprimerad, men jag vet inte) och hon var sedan 1901 omyndigförklarad och hade tre förmyndare, däribland svärsonen Erland Klingberg som i praktiken skötte det mesta av hennes affärer; han hade från 1897 titeln disponent för Mackmyra bruk.

²Erland och Fredrik var båda kaptener på Dalregementet i Falun, och säkert goda vänner sedan de båda kom till regementet 25 år tidigare.

³Belopp här och nedan är omräknade med Rodney Edvinsson: Prisomräknare från medeltiden till 2100.

<http://historicalstatistics.org/Jamforelsepris.htm>

⁴Skulderna var framför allt till Gävle–Dala hypoteksförening (222 494) och Gefleborgs läns sparbank (170 000). Förutom diverse mindre skulder och räkningar ingick också begravningskostnad på 2 884 kronor, vilket motsvarar ca 160 000 kronor 2020 mätt med konsumentprisindex.

⁵Rekognitionsskogar var gamla kronoallmänningar (dvs statliga skogar) som från ca 1700 upplåtits åt järnbruk på förmånliga villkor för att stödja brukens verksamhet; först som arrende men i början av 1800-talet fick bruken möjlighet att köpa marken. (Mackmyra fick sin rekognitionsskog 1703, och blev ägare till den 1827.)

⁶Tidigare ägd av Emmas styvmor Lina Elfbrink.

Korsnäs Sågverk ⁷	294 000
Mackmyra Sulfit ⁸	96 000
Sandvikens Järnverk ⁹	16 800
Gefleborgs Enskilda bank	24 650
8 andra bolag	20 615
Summa	452 065

Emmas testamente föreskrev att de tre döttrarna skulle utse varsin god man, som tillsammans skulle vara boutredningsmän (fast det uttrycket inte används). I korthet säger testamentet att egendomen delas lika mellan de tre döttrarna.¹⁰ För den fasta egendomen gäller att om inte arvingarna kommer överens om en delning så ska de gode männen dela upp egendomen i tre jämngoda lotter med varsin huvudgård: Mackmyra, Sofiedal och Kungsbäck med Laggarbo (på rekognitionsskogen); dessa lotter lottas sedan bland arvingarna.

De gode männen blev tydligen:

borgmästare Otto Viktor Lundberg i Sala för Anna och Erland Klingberg,¹¹
 hovrättsnotarie Gunnar Fogelmarck (systrarnas kusin) för Siri och Fredrik Gripensvärd,
 hovrättsnotarie Erik Björkman för Sofi Fogelmarck.

Inför arvsskiftet gjordes värderingar av jordbruksmark och skog.¹² Vissa justeringar gjordes sedan efter (hårda) förhandlingar mellan arvingarna och deras gode män. Resultatet blev att fastigheterna värderades upp kraftigt jämfört med bouppteckningen, till 2 033 059 kronor, fördelat på:

Odlade jorden	211 333
Skogen	1 691 726
Mackmyra kvarn och klensmedja	30 000
Mackmyra kraftstation	90 000
Sofiedals såg	10 000

Dessutom uppvärderades aktierna i Mackmyra Sulfit till 2 500 kr/styck (i stället för nominellt 1 000); detta spelade egentligen ingen roll för delningen, eftersom alla tre skulle ärva lika många.

Detta gav ett värde på tillgångarna på totalt 2 785 480 kronor brutto, och netto 2 269 458 kronor efter avdrag för skulderna, vilket blir (netto) 756 486 kronor för varje arvinge.¹³

Jag har bara haft tillgång till korrespondens kring jul och nyår, som visar att man då egentligen var överens om fördelningen av egendomen: Anna skulle få Mackmyra medan Sofi och Siri skulle dela på rekognitionsskogen. Men man var oense om värderingen av vissa saker, och därigenom hur mycket av skulderna som var och en skulle ta över. Förhandlingarna skedde genom de gode männen, vilket nog var klokt eftersom förhandlingarna tycks ha varit hårda. Några exempel ur breven:

⁷Korsnäs hade grundats av bl.a. Emmas far Wilhelm Elfbrink (1813–1870), som var VD 1857–1869.

⁸Mackmyra Sulfit hade grundats av bl.a. Emmas man Wilhelm Fogelmarck (1835–1893). Vid sin död ägde Emma 96 av 340 aktier (28%), och med Emmas döttrar och svärson hade familjen aktiemajoritet. Svärsonen Erland Klingberg var VD.

⁹Sandvikens järnverk hade grundats av Emmas morbror Göran Fredrik Göransson (1819–1900).

¹⁰Förutom ett litet legat till trotjänarinnan Lovisa Steinholtz (fri bostad och ved samt 450 kr/år resten av livet), och arvode till gode männen (2 000 kr var).

¹¹Otto Viktor Lundberg hade varit en av Emmas förmyndare; han var också styrelseordförande i Mackmyra Sulfit.

¹²Otto Redlund värderade den odlade jorden. (Otto Redlund var gift med Helène Thomée (1862–1943), som var kusin till Emma Fogelmarck och som varit fosterdotter hos Emma och hennes man.) Otto Redlund värderade även, tillsammans med Werner Bengtsson, de yttre inventarierna samt Mackmyra kvarn, klensmedja och kraftstation. Skogen värderades av jägmästare Erik Danielsson och P. Bellander var för sig, varefter man tog medelvärde av deras värderingar.

¹³Arvslotten 756 486 kronor 1910 motsvarar drygt 40 miljoner kronor 2020 mätt med konsumentprisindex, och ca 440 miljoner kronor mätt med löneindex för manlig arbetare.

Den 25/12 1910 skriver Gunnar Fogelmarck till Otto Viktor Lundberg att Gripensvärds "vilja såsom ett ultimatum gå med på" ett nytt justerat förslag, och att "Nöjer sig ej Klingbergs med detta resultat, går detta skiftesförslag om intet, och Gripensvärds komma att påfordra testamentets tillämpande så långt detta är möjligt." (Dvs lottdragning.)

Den 29/12 skriver Gunnar Fogelmarck "Långa strider återstå alltså än."

Den 30/12 svarar Otto Viktor Lundberg bl.a. att "Fröknarna voro de första att rucka på värdena å den dem tillkommande egendomen. Och då de föreslogo en våldsamt nedsättning å dessa värden, må icke någon förtänka att Kapten Klingberg äfven vill pruta å värdena å sin lott." och "Fröknarnas ordande om bristande tillmötesgående från Kapten Klingbergs sida kan jag ej förstå. Enligt min uppfattning har han ensam visat tillmötesgående."

Den 9/1 skriver Fredrik Gripensvärd: "Hvad kraftstationen beträffar har den tillkommit utslutande på Kapten Klingbergs föranstaltan i skarp strid emot de två öfriga blifvande arfvingarnas bestämda protester, och därför borde ej dessa två nu behöfva lida af, att affären var oklok."

Vid det här laget var skillnaden mellan de olika förslagen tydligen bara 13 000 kronor mer eller mindre i värdering av vad Anna skulle ärva, vilket betyder 9 667 kronor (2/3 därav) mer eller mindre för hur mycket av skulderna hon skulle överta; detta var en väsentlig summa, men bara drygt 1% av hela hennes arvslott.¹⁴ Och både Gripensvärds och Klingbergs hotade med att stranda förhandlingarna, och alltså lotta enligt testamentet. Naturligtvis ville ingen av dem det, men båda hoppades att den andra sidan skulle vilja det ännu mindre. . .

Det urval brev jag har sett visar att striden då stod mellan Erland och Anna å ena sidan och Fredrik och Siri å den andra; Sofi verkar ha varit mer passiv, men stod på Siris och Fredriks sida eftersom alla förslagen gick ut på att Siri och Sofi skulle få lika mycket, och ärva rekognitionsskogen tillsammans.

Den 22/1 1911 träffades i alla fall till slut en "arvförening" med en överenskommelse om fördelningen av tillgångarna. Jag vet inte vad som hände de sista veckorna, och hur man kom överens, men åtminstone i stort sett blev resultatet som de förslag som diskuterades runt jul. Anna och Erland fick Mackmyra, där de sedan bodde åtminstone sommartid så länge båda levde, medan Sofi och Siri fick rekognitionsskogen.¹⁵

KÄLLOR

Brev och anteckningar från Mackmyra Bruks arkiv.

Emma Fogelmarcks bouppteckningar (lästa på Arkiv Digital):

Gästriklands östra tingslags häradsrätt (X) FII:31 (1910-1910) Bild 4610 / sid 919

Gävle stad Rådhusrätt och magistrat (X) FIIa:121 (1910-1910) Bild 1890 / sid 72

Carl Klingberg: Mackmyra bruks rekognitionsskog. *Från Gästrikland 1974*, sid 32–43.

Motion 1917:200 Andra kammaren av herr Vennerström m.fl., sid 2.

Dalregementets personhistoria III, 1800–1899. Stockholm, 1993.

¹⁴9 667 kronor 1910 motsvarar knappt 500 000 kronor 2020, mätt efter konsumentprisindex.

¹⁵Ingen verkar ha varit intresserad av att bo på någon av de andra (mindre) gårdar som nämdes i testamentet. Siri hade just gift sig och flyttat till sin man i Falun, och Sofi flyttade också snart till Falun; de flyttade senare men ingen av dem flyttade någonsin tillbaka till Valbo.

Sofi och Siri behöll inte rekognitionsskogen så länge. Under 1910-talet diskuterades, bland annat i riksdagen, frågan om staten borde kräva tillbaka rekognitionsskogarna när, som i Mackmyra, bruksrörelsen var nedlagd. (Så hade en gång bestämts 1766. Se även fotnot 5.) För att förekomma denna risk erbjöd Sofi och Siri redan 1912 staten att köpa rekognitionsskogen för 1 100 000 kronor; men av samma skäl ville kammarkollegiet avvakta, så det blev ingen försäljning då. 1916 gjordes ett nytt anbud, som antogs av regeringen 30/6 1916. Sofi och Siri fick nu 1 100 000 kronor tillsammans för skogen, men jag minns att min morfar Carl Klingberg (1905–1990) ca 60 år senare tyckte att rekognitionsskogen varit värd dubbelt så mycket som de fick.

Rodney Edvinsson: *Prisomräknare från Medeltiden till 2100*.

<http://www.historia.se/Jamforelsepris.htm>

Se även Rodney Edvinsson och Johan Söderberg, A Consumer Price Index for Sweden 1290–2008, *Review of Income and Wealth*, **57**:2 (2011), sid 270–292.

Svante Janson, 27 december 2020; denna version 26 februari 2022

e-post: svante.janson@math.uu.se

webbsidor: www.elfbrink.se